İÇİMİZDEKİ YABANCI: ÖTEKİLERİN KÖKENİ

The Strangers Within Us: The Origin of Others

Şeyma KARACA KÜÇÜK¹

Öz

Afro-Amerikan edebiyatının önemli isimlerinden Toni Morrison *Ötekinin Kökeni* adlı çalışmasında öteki algısının nasıl inşa edildiğini *Sevilen*, *Cennet*, *En Mavi Göz*, *Yuva* başta kendi eserleri olmak üzere çeşitli edebi eserlere başvurarak karşılaştırmalı biçimde inceler. Ernest Hemingway, Joseph Conrad gibi ünlü romancıların romanlarına da eleştirilerinde yer veren Morrison siyah karakterler üzerinden yaratılan anlatım biçimlerine ve romantik söylemlere dışlayıcı bir yaklaşım sergiler. Bu anlamda söz konusu eser Morrison'ın da siyah bir yazar olması sebebiyle kişisel boyuta ve karşılaştırma yöntemine başvurularak oluşturulmuş, öteki, ötekileştirme, yabancı gibi kavramları irdeleyen eleştiriler içerir. Irkçılık sorununa eğilmeyi ihmal etmeyen yazar, Amerikan tarihini referans alarak siyah ve beyaz karşıtlığı üzerinden yaratılan zalimane muamelenin süregeldiğine de dikkat çeker. Köle-efendi ilişkisini öteki bağlamında ele alan Morrison, kölelerin ötekileştirilerek nasıl toplum dışı edildiklerinden bahsederken edebiyat dünyasına da eğilir. Siyahlara ilişkin indirgemeci yaklaşımları sorgular ve bu yaklaşımdan nasıl uzaklaşılabilirliğinin de yollarını arar. Bu bağlamda renk fetişistliğine odaklanarak bu durumun edebi eserlerde yarattığı problemleri ele alır. Aynı zamanda okurun edebi eserlerden beklentilerini de sorgulayan Morrison, öteki olanla karşılaşmaktan korku duyan okur profiline yönelik kurgulanan eserlerin ister istemez düştüğü hatayı gün yüzüne çıkarır. Yazarın kendi eserlerini de eleştiri süzgecinden geçirdiği bu çalışma bazı edebiyat eserlerinde sığ bir şekilde işlenen siyah algısını mercek altına alan ve ötekinin çok uzak bir yerde değil aslında içimizde olduğuna dikkat çeken önemli bir eserdir.

Anahtar Sözcükler: Öteki, Ötekileştirme, Irkçılık, Yabancı

Abstract

In her work titled *The Origin of the Other*, Toni Morrison, one of the leading figures of African-American literature, examines how the perception of the other is constructed by referring to various literary works, especially her own works such as *Beloved* and *Paradise*, *The Bluest Eye*, *Home*. Morrison, who also includes the novels of famous novelists such as Ernest Hemingway and Joseph Conrad, exhibits a rejecting attitude towards romantic discourses created through stereotypical black characters. In this sense, the work in question contains criticisms that are created by applying the personal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü, seymakaracakucuk@hitit.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-0134-7001>

dimension and the method of comparison, examining concepts such as the other, othering, and the foreigner, since she is also a black author. The author, who does not neglect to focus on the problem of racism, draws attention to how a cruel treatment continues through the contrast of black and white by referring to American history. Dealing with the slave-master relationship in the context of the other, Morrison also focuses on the literature while talking about how slaves are marginalized and excluded from society. She questions oversimplified generalizations about blacks and looks for ways to get away from this approach. In this context, she focuses on colour fetishism and deals with the problems that this situation creates in literary works. At the same time, questioning the expectations of the reader from literary works, Morrison brings to light the mistake that the works that are fictionalized for the profile of the reader who is afraid of encountering the other. The Origin of Others, in which the author also criticizes her own works, is an important study that focuses on the perception of black, which is handled shallowly in some literary works, and draws attention to the fact that the other is not far but actually within us.

Keywords: The Other, Othering, Discrimination, The Stranger

Modern Afrika edebiyatı üzerine kapsamlı çalışmalar yürüten ve ırkçılık karşıtı görüşleriyle bilinen Toni Morrison *Ötekilerin Kökeni* adlı çalışmasında öteki ve ötekileştirme kavramları ekseninde siyah olmanın nasıl algılandığını, siyahların kendilerini nasıl ötekileştirilmiş olarak bulduklarını önemli bir yöntem çerçevesinde inceler. Morrison, çalışmasına kişisel bir boyut katarak hem kendi anıları hem de edebiyat eserlerinden örnekler eşliğinde tam da odaklandığı soruna yani öteki olmaya okuru kendisiyle tanışmaya davet ederek eğilir. Edward Said'in *Şarkiyatçılık* adlı eserinde kullandığını söylediği bu yöntem Gramsci'nin eleştirel irdelemeye bakış açısıyla paraleldir. Said, Gramsci'nin *Hapishane Defterleri* adlı eserinde "eleştirel irdelemenin hareket noktası, kişinin gerçekte ne olduğunun bilincine varmasıdır" (s.34) şeklindeki söylemine atıfta bulunur ve çalışmasına kendi kişisel boyutunu katma ihtiyacı hisseder. Bu anlamda öteki ve ötekileştirme sorunsalına Toni Morrison'un da kişisel hayat hikâyesinin merceğinden bakması önemli ve okurun dikkatini diri tutan; öteki olmak gibi hassas bir konuda özdeşlik kurma hissini kıskırtan bir hareket olarak düşünülebilir.

Yazar bu taktiği başlangıç noktası olarak kullanır ve "Köleliğin Romantikleştirilmesi" adlı ilk bölümde çocukken yerde oturup kız kardeşiyle oynadığı sırada büyükannesinin "karışmış bu çocuklar" demesinin üzerinde yarattığı etkiden bahseder. Saf bir siyah kanı taşımayan Morrison kendini öteki olarak hissetmesinde yarattığı etkiden bahsettikten sonra ötekileştirmenin hemen hemen her yerde var olduğunu ve insanları sınıflandırmanın genel geçer bir hal aldığını belirtir. Özellikle köleliği ötekileştirme bağlamında değerlendirir ve kölelerin nasıl ötekileştirildiğini köleliğin romantikleştirilmesi kavramı ekseninde inceler. Ona göre kölelik bir kurum haline getirilmiş ve ahlaki bir kayıtsızlıkla birçok esere nüfuz etmiştir. Buna bilim de dâhildir. Bilim, ötekini kontrol altında tutmak için özel bir çaba sarf eder. Ötekinin inşa edilmesinde bilimin de rolü vardır. Bu da bilimsel ırkçılık anlamına gelir. (Morrison, 2019, s.21).

Morrison kölelik ve **ırksal ayrımcılıkla** ilgili sorunlardan bahsettikten sonra kendi eserlerinde de bu tür bir ayrımcılığa dikkat çektiğini söyler. *En Mavi Göz*, *Cennet*, *Tanrı Çocuğu Korusun* gibi eserlerinde ırk temelli bir üstünlük anlayışını irdeleyen yazar, insanın kendini ırksal bir ayrımcılık içinde bulma sebeplerini sorgular ve renk temeline dayanan bir ırkçılığın nasıl oluştuğundan yola çıkarak ötekileştirmenin ne şekilde baş gösterdiğini eleştirir.

Ötekileştirmeyi mercek altına alan Morrison bu kavramın bir ihtiyaçtan doğduğunu vurgular. Örneğin göçmenlerin aidiyet duygusunun manipülasyonu buna bir örnektir. Joli A. Sheffer'in *The Romance of Race* adlı eserine değinen Morrison, Amerikalı olduğunu

göstermek uğruna insanların bağlı olduğu toprakları hiçe sayma ve renklerini inkâr etme eğilimi taşıdığını söyler.

İnsanların bir yabancı olmaktan nasıl kaçındığını ele alan Flannery O'Connor'ın *Yapma Marsık* adlı eserini bu duruma örnek olarak gösteren Morrison, beyazların siyahlara olan ihtiyacının ve kendilerini bu ihtiyaç üzerinden tanımladıklarının altını çizer. 20. yy edebiyatının da ötekileştirme, yabancı algısı ve ırkçılığa özel olarak eğildiğini vurgulayan Morrison kültür, fiziksel özellikler ve dini bakımdan üstünlük ve güç elde etme stratejilerinin kullanıldığını belirtir. (s.36). Bu bağlamda Frantz Fanon'la benzer görüş taşıdığı söylenebilir. Zira Fanon da *Black Skin, White Mask* adlı çalışmasında ırkçı kişinin tanımını yaparken “ırkçı, kendinden aşağı olanı yaratan kişidir”(s.97) diyerek üstünlük ve aşağılık hissini irdeler. Morrison da yabancı ve öteki olarak algılanan kişinin ikinci sınıf muamele gördüğünden bahseder ve kölelik tarihine değinir. Özellikle yabancı algısının okura iletilmesinde kölelerin anlatılarının önemli bir rolü vardır. Örneğin *Mary Prince'in Hayatı: Batı Hint Adalarından Bir Kölenin Anıları* başlıklı eserde kölelerin emeklerinin nasıl sömürüldüğünden bahsedilir ve bu “sadizm örneği” (s.39) olarak nitelendirilir. Kölelere yapılan insanlık dışı muamele Morrison'a göre cezayı uygulayanı insan dışı kılar.

Yabancı olarak görülen siyahlar beyazlar için bir tehlikedir çünkü eğer onları anılar ve özdeşim kurarlarsa kendileri de yabancıya dönüşme tehlikesi altına girerler. Böylece üstün statülerini kaybederler. Bu noktada yazar “Yabancı Olmak Yahut Yabancıya Dönüşmek” olarak adlandırdığı ikinci bölümden itibaren yerleşik algıları sarsmak için mücadele eder. *Cennet* adlı eserinde yabancı olarak adlandırılanları beyazlar olarak kurguladığını ve böylece yabancılaştırma eğiliminin hepimizin içinde var olduğunu göstermeye çalıştığını bahseden yazar kendisinin başına gelen bir olaya işaret ederek insanların kendi içlerinde yabancı yaratma tutkusunu taşıdıklarına da değinir. Ona göre bizler insan olarak ya yabancıları ya da sevdiklerimizi yüz üstü bırakmamak için onlar üzerinde bakışlarımızla dahi hâkimiyet kurarız ya da yabancıları bakmaya dahi tahammül edemeyiz.

Morrison karşımızdaki kişiye iyi niyetli yaklaşmak içinse öneride bulunur. Bu da dil, imge ve deneyimden yararlanmaktır. (s.46). Ona göre dil, insanlar arasındaki mesafeyi kaldıracı bir etkiye sahiptir. İmge ise dile hareket alanı sağlar ve ne hissettiğimiz konusunda karşıya aktarıcı bir eylem olanağı sunar. Bu ikisi ise Morrison'a göre deneyimi besler. Zihnimize kazınmış imgeler aracılığıyla bir öteki yaratıp onu sahiplenir ve hükmetmeye çalışırız. Bu açıdan dil ve imge öteki inşasına hizmet eder. Yine de Morrison dil ve imgenin insanlığın alabileceği yol konusunda katkısı olduğunun üzerinde durur ve çok can alıcı bir tespit yapar. Ona göre yabancı aslında hiç var olmamıştır. O, bizim kendi yüzlerimizde varlığını sürdürür...

“Yabancı başka diyarlardan biri değildir, her an karşımıza çıkabilecek sıradan biridir; hiç tanımadığımız biri değil gözümüzün bir yerlerden ısırdığı biridir. İçimize korku salan da esasen tanıdığımız ama görmezden geldiğimiz bu benliklerimizle her an karşılaşabilecek olmamızdır [...]. Ötekinin sahibi olmak, ona hükmetmek, onu yönetmek istiyoruz. Ve becerebilirsek, onu yüceltip kendi benliğimizin aynasında seyretmek. Her iki durumda da, yani korktuğumuzda da sahte bir hayranlık duyduğumuzda da kendimize hak gördüğümüz bireyselliği ondan sakınmış, onun kişiliğini, kendine has bireyselliğini hiçe saymış oluyoruz.”(s.49).

Morrison “Renk Fetişi” olarak adlandırdığı üçüncü bölümde edebiyatta ten renginin nasıl temsil edildiğine dikkat çeker. Çoğu zaman bir dehşet ifadesi, beyazların doğuştan üstün ırk oldukları ya da taşkın ve abartılı cinsel gücün göstergesi olarak kullanılan renkler edebiyatta karşımıza çıkarken özellikle William Faulkner'in *Ses ve Öfke* ve *Abşolom Abşolom* adlı eserlerinde güçlü bir imge olarak yer alır. Amerikan edebiyatında

melezleşmenin ailevi krizleri yansıtmak için önemli bir role sahip olduğunu söyleyen Morrison, ensest ilişkiden melezleşmenin çok daha çarpıcı bir olay olarak ele alındığına işaret eder. İki farklı ırktan insanın cinsel ilişkiye girmesi çok daha utanç verici bulunur. *Abşolom Abşolom*'da bu sorun bariz biçimde ön plana çıkarılır. Morrison bir başka yazarın daha eserlerinde ırksal ayrımcılıktan nasıl faydalandığına dikkat çeker. Örneğin Ernest Hemingway kullandığı siyah karakterlere mahzun bir duruş ya da abartılı bir erotizm katar. Morrison'a göre renk ayrımcılığı bu durumda hikâye anlatmanın en kestirme yolu olarak göze çarpar. (s.53). Hemingway'in *Ya Hep Ya Hiç* adlı romanında da siyahlara ilişkin bir anlatı biçimi sunulur. Romanda anlatıcı, siyah karakterle ilgili olarak zenci ifadesini kullanır ve onun gerçek adını kullanmaktan kaçınır. *Cennet Bahçesi*'nde de erotizmle eşleştirilen bir siyah algısına yer verilmesini eleştiren Morrison, Hemingway'in "zenci" diye nitelendirdiklerini bir uyruktan, yurttan yoksun bıraktığının üstünde durur. (s.56). Dolayısıyla bu bölümde Morrison, birçok okur tarafından takdir görmüş yazarların eserlerine alışlagelmişin aksi biçimde bakmayı teklif eder ve kalıplaşmış algıları sorgulayarak tekrar gözden geçirmemizi sağlar.

Morrison'a göre edebiyat eserlerinin siyah algısının yaratılmasında önemli işlevleri vardır. Örneğin onların hangi haklarının olmadığını biz okurlara gösterir. Ancak bu temayı yeterli bulmayan Morrison, zamanla siyahlara ilişkin anlatımlarını ten rengi üzerinden değil de kültürel öğeler üzerinden anlatmaya başladığına yer verir. Hatta karakterin ten rengine ilişkin ayrıntıya yer vermemek olarak belirlediği yöntemle hareket ettiğini söyleyen Morrison bir bakıma okuru klişe algılardan uzaklaştırmayı yeğler. Bu anlamda okura da önemli bir görev yükler aslında. Hangi karakterlerin siyah olduğuna dair birtakım işaretleri takip etmek durumunda kalan okur böylece daha ciddi bir eleştirel bakış açısını devreye sokmak durumunda kalabilir.

Morrison'ın ele aldığı bir başka konu da ten rengi üzerinden ödül ya da ceza temasına odaklanmaktansa bir başkasını sevebilmenin yolunu bulabilmektir. Bu anlamda edebiyata farklı bir yaklaşım da sunar. Konuyu ırksal bir mecradan uzaklaştırıp ten rengini vurgulamaktan kaçınmak edebiyat açısından özgürleştirici bir adımdır. Irkla ilişkilendirilen davranışları metinlerinden çıkarma yoluna giden Morrison, bunun okuru bazen rahatsız ettiğini bazen de okurun ırksal bir ifade arayışına girmekten kendini alıkoyamadığını söyler ve bu durumu eleştirir.

Tüm bunların sonunda kendisiyle ilgili oluşan bir yargıya da yer verir. Irksal ifadeleri ve ten rengini ön plana çıkarmayan metinlerinden yola çıkarak siyah yazarların kendisi hakkında yanlış bir kaniya varabileceklerini; edebiyatta beyazlığı ön plana çıkardığını düşünebileceklerini söyleyen Morrison "ucuz ırkçılık" olarak nitelendirdiği ten rengi fetişizmini yok etmek için çabaladığını belirtir.(s.62).

"Siyahlığın Suretleri" adlı bölümde bu sefer siyahlığın ne anlama geldiğine odaklanan yazar siyahlar arasında da bir renk sınıflandırması olduğunu ve *Cennet* adlı eserinde bundan bahsettiğini yazar. Zifiri bir siyah olmak tabirini kullanan Morrison bu ölçütle kurulmuş bir dünyaya anlam veremez ve melezleşmeye tepkiyle yaklaşılmasını eleştirir. İşte bu yüzden tekrar ırkçılık vurgulu anlatı biçiminden kaçındığının altını çizer ve böyle bir yaklaşımla ırkçılığı alaşağı ettiğini düşünür. Eserinde siyahlar arasındaki kutuplaşmaları yansıtan Morrison, birbirine zıt görüşlere yer vererek bireysel hikâyeleri de gözden kaçırmaz ve olayı salt bir ırkçılık meselesi olarak ele almaz.

"Ötekini Öykülemek" adlı bir sonraki bölümde ise gerçek hayat hikâyelerinden yola çıkarak edebiyat eserlerinin öteki olanı nasıl ele aldığından bahseder. Gerçek yaşamda bir kölenin çocuğunun öldürülmesini çıkış noktası olarak işleyen *Sevilen* adlı romanı yazma sürecine

odaklanan yazar, annenin çocuğunu öldürmesine kayınvalidesinin neden hiçbir tepki göstermeyişini onu en çok ilgilendiren mesele olarak işlediğini vurgular. Karakterlerin melezliği, ten rengi daha önce de altını çizdiği üzere onun asıl ilgi alanı olmamıştır. Amacı karakterler üzerinden okurun ötekiyle özdeşlik kurma becerisini geliştirmektir. Ona göre kurmacanın işlevi de burada yatar. Yani öteki olana dönüşme, yabancı olma şansı sunmasında...

“Yabancıların Yurdu” başlıklı bir sonraki bölümde Morrison kitlesel göçler üzerinden insanların aidiyet kurdukları topraklarla aralarındaki bağın nasıl koptuğuna önemli bir kavram kullanarak eğilir: Küreselleşme. Bu kavram “İmparatorluk”, “enternasyonalizm”, “tek dünya”, “evrenselcilik” gibi kelimelerle birlikte anıldığı için yine belirli bir ideoloji altına sokulmaktadır. Diğer yandan Morrison küreselleşmeyi “çok uluslu şirketlerin talepleri doğrultusunda şekillendirilen tarafsız bir siyasi ortamda serbest piyasanın dolaşımı” (s.97) olarak ele alır. Daha geniş anlamda ise şu şekilde tarif eder; “ulusötesi ekonominin, sermayenin ve işgücünün ağırlığı altında ulus devletlerin ezilmesi, Batı kültürünün ve ekonomisinin üstünlüğü, ABD’nin barındırdığı kültürlerin moda, sinema, müzik ve yemekler aracılığıyla Batıya sızması ve dolayısıyla da gelişmiş ve gelişmekte olan dünyanın Amerikanlaşması.”(s.97).

Bu tanımdan yola çıkan yazar, küreselleşmenin de bir hükümdarlık iddiasında bulunduğunu yineler. Dolayısıyla aslında küreselleşme sunduğu hızlı mal ve hizmet dolaşımıyla bir yandan olanaklar sağlıyor gibi görünse de aslında büyük bir tehdit olarak da insanlığın karşısına dikilmektedir. Bu anlamda yazar özellikle kültürel anlamda yaşanabilecek deformasyonların sonuçlarını yansıtır. İnsanların çektikleri sınırları ve kendilerini bu sınırlarlar içerisinde nasıl konumlandıklarını ise yine edebiyat aracılığıyla gözler önüne serer. Afrika edebiyatını inceleyen Morrison’ın dikkatini çeken unsur, öteki mitiyle ön plana çıkan -yani her zaman batıya muhtaç şekilde tecessüm eden- bir Afrika kıtasıdır. Bu topraklar orali olanlara hem yabancı hem de anlamlandıramadıkları bir yakınlık ilişkisini barındırmaktadır. Afrika’nın konu edindiği anlatılarda da sürgün olma hali, insanların nasıl kendi yurtlarından, evlerinden olduklarına dair izlenimlerin paylaşılması yazarların hayal gücünü ilgilendiren tek şey gibi görünür. Oysa söylenmesi gereken bu değildir. Bireysel hikâyeler çoğunlukla göz ardı edildiği gibi, Afrika ise büyük ve boş bir toprak parçası olarak işlenmektedir. Morrison’ın eleştirdiği yazarlar arasında Conrad, Dinesen, Bellow ve Hemingway vardır. Zira bu yazarların anlatılarında karakterler Afrika’ya vardıklarında boş bir toprak parçasıyla karşı karşıyadır. Bu boşlukta ise yazar istediği türden eylemleri hak olarak görür. Bu durum Batı’ya şüphesiz edebi ya da ideolojik manada fayda getirir. Hatta çoğu kişi Afrika’daki ikelliği deneyimlemeyi büyük bir olanak olarak görebilir. Oysa Morrison’a göre esere serpilmiş sığ, geleneksel unsurlarla, iklimsel durumlarla Afrika derinlemesine işlenmiş gibi görünse de aslında hep dar bir alana mahkûm edilmiştir. Bu da Afrika’nın yabancı algısı üzerinden inşa edilmesine yol açmıştır. Birçok tanım altına gizlenen Afrika çelişkili ifadelerle hapsedilmiştir. Hemen hemen her romanda “hem suçsuz hem günahsızdır hem de yozlaşmıştır; hem saldırgandır hem de kötülük nedir bilmez; hem akıl yoksunudur hem de hikmet sahibidir Afrika.”(s.103). Morrison bu çelişkileri ters yüz eden roman olarak *Camara Laye’nin Kralın Bakışı’nı* örnek gösterir. Morrison’ın bu eseri referans olarak göstermesi onun ırkçılık kavramına yaklaşımını bir kez daha gözler önüne serer. Afrika sığ bir deneyime sığdırılmaktansa Batı’nın gücünü arkasına almayan bir kişi tarafından deneyimlendiğinde ırk fikrinin nasıl alt üst olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla anahtar kelime Morrison için “tedirgin edici bir yüzleşme” anıdır. Bizler siyah bir köleye dönüşme ihtimaliyle yüzleşebildiğimiz vakit dünya üzerindeki hızlı hareketliliğe ve sınırların yer değiştirmesine bağlı olarak ortaya çıkan korkularımızın üstesinden gelebiliriz. Yani kültürümüzü kaybetme korkusunun... Bu da ancak içimizdeki yabancıyla yüzleşerek mümkündür. Bu bağlamda *Ötekilerin Kökeni* okuru

kendiyle yüzleştirmesi bakımından adeta bir ayna görevi üstlenir. Bizleri ötekiyle karşılaşmaya davet eder ve kaygılarımızın izini sürmek için yol gösterir.

KAYNAKÇA

- Fanon, F.(1986). *Black skin, white mask*. London: Pluto Press.
Morrison, T.(2019). *Ötekilerin kökeni*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Said, E.(2016). *Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metis Yayınları.